
Delo, vključevanje in usposabljanje obsojencev v ZPKZ Dob

VARSTVOSLOVJE,
letn. 19
št. 1
str. 41–57

Zoran Remic, Aleš Udovč, Danijel Prevolšek, Rok Hacin

Namen prispevka:

V prispevku izpostavimo pomembnost dela v zaporu kot elementa resocializacije obsojencev, različnih načinov sodelovanja obsojencev z lokalno skupnostjo in možnosti uvedbe različnih vrst dela za obsojence (v smeri samooskrbe slovenskih zaporov), ki bi posledično pripomogle k večji zaposljivosti obsojencev, obenem pa predstavljamo vizijo zaposlenih v zaporu na Dobu za uvedbo programa šolanja psov.

Metode:

Na podlagi pregleda dobrih praks izvajanja dela za obsojence v zaporu na Dobu in osebnih izkušenj prvih treh avtorjev prispevka z delom z obsojenci smo izpostavili različne oblike sodelovanja obsojencev z lokalno skupnostjo in uvedbe različnih vrst dela za obsojence, vključno z uvedbo programa šolanja psov.

Ugotovitve:

Ugotovili smo, da naši predlogi za izboljšave na področju dela obsojencev niso nekaj novega, temveč so bile v zaporu na Dobu prisotne že v preteklosti. Nadalje predvidevamo, da so glavni razlogi za neuvajanje izboljšav, ki bi povečale možnosti za zaposlovanje obsojencev, organizacijske in finančne narave, saj smo ugotovili, da obstaja zakonska podlaga ob hkratni institucionalni podpori. Obsojenci sami izražajo željo po delu, saj jim lajša posledice monotonega življenja v zaporu, predstavlja jim vir zaslužka ter jim hkrati pomaga pri pridobivanju ugodnosti. Obenem smo ugotovili, da bi uvedba novih programov (samooskrba s hrano in šolanje psov) izboljšala usposobljenost zaposlenih, hkrati pa bi se ustvarila nova delovna mesta za obsojence.

Praktična uporabnost:

Naše ugotovitve predstavljajo praktične rešitve za izboljšanje situacije zaposlovanja obsojencev v zaporu na Dobu.

Izvirnost prispevka:

V prispevku se osredotočamo na vpeljavo sprememb na področju dela obsojencev v zaporu na Dobu. Prispevek hkrati predstavlja izhodišče za raziskovanje področja zaposlovanja obsojencev v drugih slovenskih zaporih.

UDK: 343.8

Ključne besede: delo, obsojenci, samozadostnost, šolanje psov, zapor Dob

Work, Inclusion and Training of Prisoners in Dob prison

Purpose:

In the paper, we emphasise the importance of work in prison, as an element of rehabilitation of prisoners. Furthermore, we highlight various ways of cooperation between prisoners and local communities, and possibilities for implementation of various types of work for prisoners (in the direction of self-sufficiency of Slovenian prisons), which would have a positive impact on employability of prisoners. Moreover, we present a vision of the prison staff in Dob prison for implementing a dog training programme.

Methods:

Based on a review of good practices of implementation of prisoners' work in Dob prison and personal experience of the first three authors of the paper in the field of work with prisoners, we have highlighted various forms of cooperation of prisoners with local community and different types of work for prisoners, including a dog training programme.

Findings:

We discover that our recommendations for improvements in the field of prisoners' work had already been implemented in Dob prison in the past, but were later deprecated. Furthermore, we assume that the main reasons for non-implementation of improvements that would increase employment opportunities for prisoners are of an organisational and financial nature, as we discover that legal basis and institutional support are present. Prisoners are expressing desire to work, as it eases them the consequences of monotonous life in prison, represents them a source of income and helps them obtaining benefits. Moreover, we found that the introduction of new programs (food self-sufficiency and dog training) would improve staff competences and create new jobs for prisoners.

Practical Implications:

Our findings present practical solutions for improvement of the employment situation of prisoners in Dob prison.

Originality:

In the paper, we focus on the introduction of changes in the field of prisoners' work in Dob prison. Moreover, the paper presents a starting point for further exploration of employment possibilities for prisoners in other Slovenian prisons.

UDC: 343.8

Keywords: work, prisoners, self-sufficiency, dog training, Dob prison

1 UVOD

Zapor kot oblika kaznovanja je bil v Sloveniji uveden z izgradnjo kazenskega zavoda¹ v Ljubljani leta 1754. Dvanajst let kasneje, leta 1768, je bil sprejet prvi kazenski zakonik *Constitutio Criminalis Theresiana*, ki je veljal na območju celotnega

¹ V prispevku uporabljamo besedi zavod in zapor kot sopomenki.

avstrijskega cesarstva (del, katerega je bila tudi Slovenija). Namen kaznovanja, ki se je ohranil vse do druge polovice 20. stoletja, je postalo zastraševanje, represija in moralno opozorilo storilcu (Brinc, 2007). V letu 1971 se je pristojnost nad izvrševanjem kazenskih sankcij prenesla z zvezne na republiško raven, kar je vplivalo na razvoj samostojne slovenske republiške zakonodaje o izvrševanju kazenskih sankcij in sprejetje prvega republiškega Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (1973)² (Hacin, 2015). Cilj zaporne kazni in vzgojnih ukrepov je že pred prenosom pristojnosti z zvezne na republiško raven postala rehabilitacija oz. resocializacija obsojencev³ in mladoletnih prestopnikov. Nadalje je Kazenski zakon Socialistične federativne republike Jugoslavije (1976) v 33. členu opredelil rehabilitacijo kot prednostno nalogo obravnave obsojencev (Bavcon, Bele, Kobe in Šelih, 1984; Petrovec, 2015). Z letom 1991 je Slovenija postala samostojna država. Kazenski zakonik, sprejet leta 1994, je pomenil prelomnico pri izvajanju rehabilitacije v slovenskih zaporih, saj je zakonodajalec iz zakona izpustil izrecno opredelitev namena zaporne kazni (Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ), 1994).⁴ Posledično rehabilitacija obsojencev ni bila več obvezujoča na zakonski ravni, temveč je bila prenesena v domeno posameznih zavodov.

Kljub izgubljanju tretmanske funkcije zaporov na račun varnosti (Petrovec, 2004) in zakonsko neustrezno opredeljenemu namenu zaporne kazni, se rehabilitacijska funkcija v slovenskih zaporih ni izgubila (Meško, Fields in Smole, 2011). V prispevku na podlagi letnih poročil Uprave Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju URSIKS) in mnenja, oblikovanega na dolgoletnih izkušnjah prvih treh avtorjev prispevka z delom z obsojenci v zaporu na Dobu, predstavljamo pretekle in trenutne penološke prakse, pozitivne vidike dela z obsojenci na Dobu s perspektive vključevanja slednjih v družbeno okolje oziroma skupnost ter navajamo nekatere predloge za izboljšave s področja izvajanja tretmana. V prvem delu se osredotočamo na koncept rehabilitacije obsojencev na prestajanju zaporne kazni. Nadaljujemo s predstavitvijo zavora na Dobu in opredelitvijo elementov resocializacije, ki so prisotni v zaporu, kjer posebno pozornost namenjamo: 1) delu obsojencev v smeri samooskrbe zavora, 2) delu obsojencev v režijskih obratih in 3) delu obsojencev zunaj zavora. V drugem delu prispevka predstavljamo pretekle in trenutne prakse, ki so prisotne v zaporu na Dobu, pri vključevanju obsojencev v skupnost. V zaključnem delu prispevka predstavljamo vizijo prvih treh avtorjev prispevka za uvedbo programa šolanja psov s strani zaprtih oseb (šolanje in oskrba psov iz zavetišč ter uvedba vzrejnega centra) kot elementa resocializacije obsojencev, ki je nastala na podlagi njihovih izkušenj: 1) dela z obsojenci v zaporu na Dobu in 2) vzreje psov za potrebe pravosodne policije. Tovrsten program vidimo kot priložnost za združitev

2 Z ustavnimi amandmaji iz leta 1971 je bilo zakonsko urejanje izvrševanja kazenskih sankcij preneseno v republiško pristojnost (Zbirka predpisov o izvrševanju kazenskih sankcij, 1975).

3 V prispevku uporabljamo besedi *zapornik* in *obsojenec* kot sopomenki.

4 Petrovec (2015) je zapisal, da KZ (1994) v odločbah o odmeri kazni ni določal namena kaznovanja, v primerjavi s prejšnjim kazenskim zakonom (Kazenski zakon Republike Slovenije, 1990). Zakonodajalec je šele leta 2011 v 49. členu novele zakona o kazenskem zakoniku (Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1B), 2011) dodal »pričakovani učinek kazni na prihodnje življenje storilca v družbenem okolju« (Petrovec, 2015, str. 186).

terapevtskega učinka dela na obsojence in psihoterapevtskih učinkov dela s psi ob hkratnem pozitivnem učinku vzreje psov (potencialni vpliv na ožjo in širšo vpetost obsojencev v skupnost). Pri opredelitvi možnosti za uvedbo elementov rehabilitacijskega modela smo izhajali iz načel restorativne pravičnosti⁵, ki opredeljuje, da obsojenec, ki je kršil zakonodajo in posledično oškodoval skupnost ter bil zaradi tega obsojen, lahko skupnosti tudi nekaj vrne – v tem primeru bi obsojenci pomagali pri vzreji psov, ki bi jih oddali v posvojitev oziroma bi jih uporabili za potrebe pravosodne policije ali drugih državnih organov.

2 RESOCIALIZACIJA - ILUZIJA ALI REALNOST?

Drugo ime za resocializacijo v anglosaškem svetu je rehabilitacija, kar pomeni vrniti zapornika v prejšnje stanje – to se pravi v stanje pred zagrešenim kaznivim dejanjem (Zebec Koren, 1992). Zapornik naj bi s tem nazaj pridobil svoje dostojanstvo in zmožnost vključitve v družbo (Mathiesen, 1990). Resocializacija v zaporih se izvaja preko implementacije tretmana obsojencev. Temeljne značilnosti tretmanske usmeritve se kažejo v: 1) konceptu individualizacije (individualna obravnava obsojencev kot samostojnih entitet), 2) spreminjanju delinkventa (spreminjanje mišljenja in vedenja obsojenca), 3) diskrecijski oblasti terapevta, 4) »pobotanje« prestopnika z družbo (vključitev »rehabilitiranega« zapornika nazaj v družbo) in 5) načelu empirizma (opazovanje in poskusi z zaporniško populacijo) (Zebec Koren, 1992). Južnič (1989) je opredelil resocializacijo kot dva ločena procesa – socializacija zapornika za boljšo družbo in spreminjanje zapornikove osebnosti.

Petrovec (2015) je opredelil značilnosti zaporov oziroma pogoje za izvajanje tretmana obsojencev: 1) zapori z največ 100 zaporniki, 2) prevladujoč horizontalni tok komunikacij, 3) demokratični stil vodenja, 4) odprtost zavoda z manjšim poudarkom na varnosti, 5) zaupanje v pozitivne lastnosti zapornikov, 6) soodločanje zapornikov o pomembnejših zadevah, 7) poudarek na skupinskem delu z obsojenimi in 8) vključenost v zunanje okolje. Kljub pozitivni naravnosti tretmanskega modela obravnave zapornikov pa njegovo izvajanje v sodobni družbi ovirajo: 1) gospodarska usmerjenost države in javno-zasebno partnerstvo na področju izvrševanja kazenskih sankcij, 2) vpliv neoliberalizma, ki je v nasprotju z idejami humanistične psihologije in filozofije, 3) negativno poročanje medijev, 4) nove problematične vedenjske oblike zapornikov – odvisniki in 5) upiranje zunanjemu nadzoru nad delom v zaporih.

Pomemben segment resocializacije zapornikov je delo. Brinc (1990) je izpostavil pomembnost dela zapornikov pri izoblikovanju njihove osebnosti in življenjskih ciljev, obenem pa delo določa vedenje in življenjski stil posameznika. V trenutnih ekonomskih razmerah država ni sposobna zagotoviti dela vsem »svobodnim« državljanom, zato je težko pričakovati, da bo zagotovila delo zapornikom. Kljub temu se zavzemamo za vzpostavitev gospodarskih enot znotraj zaporskega sistema ter sistema, ki bi omogočal delo zapornikov zunaj zaporov.

Resocializacija ne pomeni nujno najpreprostejšega načina prestajanja zaporne kazni za obsojenca, saj se mora le ta dokazovati ter sodelovati v programih kot

⁵ Cilj restorativne pravičnosti je obnova stanja, ki je bilo porušeno s kaznivim dejanjem, in onovična vključitev storilca v družbo (Završnik, 2015).

tudi ne za zaporsko osebje, ki se mora aktivno ukvarjati z obsojenci. Veliko preprosteje bi bilo uvesti model, ki ga prakticirajo nekatere zahodne države, ki posameznika preprosto zaprejo in nanj »pozabijo« do časa njegove izpustitve. Vprašanje, ki se poraja, je: *Ali si res želimo vrniti osebo nazaj v družbo takšno, kot je prišla v zapor?* Kljub znamenitim besedam Martinsona (1974) »*nothing works*«⁶ (*nič ne deluje*), ki so pomenile konec tretmanske usmeritve v ZDA, je resocializacija v Evropi in Sloveniji preživela. V nadaljevanju predstavljamo primere dobre prakse tretmanske usmeritve v največjem in najstrožje varovanem slovenskem zaporu na Dobu.

3 ELEMENTI RESOCIALIZACIJE V ZAPORU NA DOBU

Dob je centralni slovenski zapor, kjer prestajajo kazni zaporniki, obsojeni na zaporno kazen daljšo od enega leta in pol. Ustanovljen je bil leta 1957, vendar so bili sami objekti dokončani šele leta 1963. V tem obdobju je samostojno deloval kot kazensko poboljševalni zavod za moške zapornike. V času izgradnje zavoda, od 1957 do 1963, so takratni zaposleni in tudi obsojenci stanovali v zidanih in začasnih objektih takratnega kmetijskega posestva Dob. Izgradnja novega zavoda je potekala na prostoru do takrat nenaseljene »Dobske gmajne«, približno 1,5 km oddaljena od naselja Mirna. Ograjeni prostor zaprtega dela zopora meri približno 90.000 m² in se deli na industrijski in bivalni del. Za fizično izgradnjo zavoda je značilno pet obdobj (Carli et al., 2012; Žišt, 2009), in sicer:

1. obdobje od 1957 do 1963, ko je bila zgrajena večina objektov sedanjega zaprtega dela zopora;
2. obdobje od 1974 do 1975, ko je zapor pridobil modernejšo upravno stavbo in objekt za obiske obsojencev (izven zaprtega dela zavoda);
3. obdobje od 1979 do 1986, ko so bile izvedene večje investicije v gospodarski enoti zopora;
4. obdobje po letu 1991, ko so se pričele intenzivnejše priprave projektov za večje posodobitve v zaporu (rekonstrukcija kotlarne, obnova polodprtega oddelka Slovenska vas in posodobitev sanitarnih prostorov v vseh oddelkih zapornikom v zaprtem delu, pralnici ter kuhinji), in
5. obdobje od 2009 do 2011, ko je zapor v zaprtem delu na mestu nekdanjega športno rekreacijskega parka pridobil dve novi zgradbi; odprte odprtega oddelka Puščava.

Centralni zapor Dob sestoji iz treh oddelkov: 1) zaprti oddelok Dob, 2) polodprti oddelok Slovenska vas in 3) odprti oddelok Puščava. Oddelki se medsebojno razlikujejo predvsem po stopnji varnosti. Obsojenci v polodprtem in odprtem oddelku so najpogosteje premeščeni iz zaprtega oddelka na podlagi strokovne ocene, da ne bodo zlorabili milejšega režima prestajanja kazni. V polodprtem in odprtem oddelku prestajajo svojo kazen osebno urejeni obsojenci, ki jim je v interesu, da ne zlorabijo zaupanja, ki so jim ga izkazali

⁶ Martinsonove (1974) ugotovitve, iz katerih je izšla izjava »*nothing works*«, so bile v kasnejših študijah ovržene (Cullen, Smith, Lowenkamp in Latessa, 2009; French in Gendreau, 2006).

zaporski delavci. V večini primerov ti obsojenci že koristijo zunajzavodske ugodnosti. V polodprtem in odprtem oddelku je za razliko od zaprtega oddelka veliko več odgovornosti za organizacijo dejavnosti in dela na samih obsojencih (Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS], 2010).

Izhajajoč iz opredelitve tipičnega zavora za izvajanje tretmana (Petovec, 2015) je razvidno, da zapor na Dobu ne spada v to kategorijo: 1) zaporne kazni so daljše od enega leta (zaporniki, obsojeni na zaporne kazni daljše od enega leta in pol), 2) velika populacija zapornikov (v letu 2015 je v povprečju 530 zapornikov prestajalo kazen na Dobu (če prištevamo še zapornike, ki so prestajali kazen v dislociranih enotah Slovenska vas in Puščava to število znaša 607 zapornikov) in premalo število zaporskih delavcev, ki bi skrbeli za kvalitetno izvedbo tretmana, 3) prisotna je hierarhija med zaposlenimi, 4) v osnovi je uveljavljen komandni tip vodenja, ki je v trenutnih razmerah potreben za vzdrževanje ustreznega reda, discipline in pretoka informacij, sicer pa se o posameznih primerih odloča timsko v sklopu tretmanskih kolegijev in drugih pomembnih sestankov vodstvenega kadra, 5) zaporniki nimajo pravice do soodločanja o zadevah v zaporu in 6) prisotnost odvisnikov v zaporu (10 % zapornikov je odvisnih od alkohola in 22 % zapornikov je odvisnih od prepovedanih drog). Kljub temu zaporski delavci zapornikom poskušajo omogočiti različne oblike dela ter jim pomagajo pri vključevanju v skupnost (Kotnik et al., 2016).

3.1 Delo obsojencev

Obsojenci v zaporu na Dobu prestajajo zaporno kazen v skladu z individualnim osebnim načrtom, ki vsebuje razne vključitve v delo, izobraževanja, različne strokovne programe ter individualne in skupinske oblike dela. Vse te dejavnosti težijo k pripravi obsojenca na ponovno vključitev v življenje in skupnost po prestani kazni. Ena izmed temeljnih oblik resocializacije je delo obsojencev in pridobivanje delovnih navad (Kotnik et al., 2016). Slednje se glede na trenutne razmere v Sloveniji in tudi drugod po svetu zagotavljajo skladno z zmožnostmi posameznega zavora, ki pa v Sloveniji niso optimalno izkoriščene. Iz poročila Evropskega odbora za preprečevanje mučenja in nehumanega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 2013) je razvidno, da je v letu 2012 približno 50 % zapornikov na Dobu imelo zaposlitev, večina v zavodski tovarni za izdelavo gasilske opreme, kuhinji, pralnici ali pa so opravljali splošna vzdrževalna dela. Poročilo je izpostavilo problematiko zniževanja števila zaposlenih obsojencev, saj so leta 1995 delali vsi obsojenci.⁷ Število obsojencev, ki so prestajali zaporno kazen v zaporu na Dobu je od leta 1995 narastlo. Kljub skoraj vsakoletnemu povečanju zaporske populacije je število delovnih mest za obsojence v obdobju 2002–2015 ostalo skoraj nespremenjeno. Posledično zaporsko osebje ne more zagotoviti dela za vse obsojence, ki se odločijo za opravljanje dela med prestajanjem zaporne kazni (Carli et al., 2004, 2005, 2009, 2010, 2011, 2012;

⁷ Poudariti je treba, da je bilo število zapornikov leta 1995 bistveno manjše kot leta 2012. Zaporska populacija v Sloveniji je leta 1995 znašala 772 zapornikov, medtem ko je leta 2012 zaporska populacija narastla na 1.418 zapornikov (od tega jih je 521 kazen prestajalo v centralnem zaporu na Dobu) (Meško, Fields in Hacin, v tisku; Kotnik et al., 2014).

Kotnik et al., 2013, 2014, 2015, 2016; Magister, 2001, 2002, 2003, 2006, 2007, 2008). Obsojencem so na voljo tudi izobraževalne in poklicne dejavnosti, od osnovnih tečajev pismenosti za odrasle do univerzitetnega izobraževanja (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1996). Na posvetu v Gotenici leta 2008 so delavci slovenskega zaporskega sistema ugotavljali, kako pomembno je delo za obsojence ter kaj bi se dalo spremeniti oziroma izboljšati (URSIKS, 2009). Nadalje je bilo v poročilu varuha človekovih pravic za leto 2009 predlagano, da zapor na Dobu sprejme vse potrebne ukrepe, da bi delo lahko zagotovili vsem obsojencem, ki si želijo delati in so za delo sposobni (Varuh človekovih pravic RS, 2010). Obstoječa poročila kažejo na podporo zunanjih institucij in nadzornih mehanizmov delu v zaporih oziroma mu pripisujejo ključno vlogo v resocializacijskem procesu obsojencev. Na podlagi večletnih izkušenj dela z obsojenci prvih treh avtorjev prispevka trdimo, da do največ konfliktov med zaprtimi osebami v zaporu na Dobu prihaja v času praznikov, vikendov in dela prostih dni – v dneh, ko zaporniki nimajo zapolnjenega časa z delom in ostalimi aktivnostmi, ki jih ponuja zapor. Z drugimi besedami, brezdelje lahko sčasoma privede do razmer, ki pomenijo večje varnostno tveganje, več konfliktov, jeze in izrednih dogodkov. V nadaljevanju predstavljamo možnosti dela obsojencev v smeri samooskrbe zaporu na Dobu.

3.1.1 Možnosti samooskrbe v ZPKZ Dob

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2008) opredeli samooskrbo kot oskrbo samega sebe. Samooskrbo v zaporih razumemo kot obliko (delne) samozadostnosti oziroma neodvisnosti od drugih. V prispevku se osredotočamo na samooskrbo s hrano v zaporu na Dobu. Dob kot največji zapor v Sloveniji ima kapacitete (velikost obdelovalnih površin), ki bi omogočale določeno mejo samozadostnosti. Obenem je pridelovanje hrane že uveljavljena oblika dela obsojencev v zaporu na Dobu, hkrati pa se del pridelane hrane trenutno uporablja za potrebe zaporu. Za doseganje samozadostnosti s hrano tako ni potrebe po vpeljavi in vzpostavljanju novih dejavnosti in oblik dela, temveč bi bilo treba razširiti že obstoječe dejavnosti. Pozitivne učinke samooskrbe s hrano v zaporu na Dobu vidimo v: 1) povečanju števila delovnih mest za obsojence in 2) znižanju stroškov delovanja zaporu na Dobu.

Obsojencem, ki kazni prestajajo na oddelku Slovenska vas (polodprti oddelek Doba) se največ delovnih mest lahko omogoči v okviru Javno gospodarskega zavoda Rinka (kmetijska dejavnost). Na kmetiji se ukvarjajo s poljedelstvom, vrtnarstvom in živinorejo. Kmetija obsega približno 140 ha kmetijskih zemljišč, katerih večji del (110 ha) je namenjen pridelavi žita, koruze ter oljne repice. V dveh pokritih rastlinjakih, ki skupaj merita 750 m², obsojenci pridelujejo solato, paradiznik, kumare, papriko, jajčevce in druge vrtnine. Na kmetiji je tudi do 30 konj slovenske hladnokrvne pasme (Dob ni samo zapor, 2010). Kljub možnosti pridelave lastne hrane se vrtnarski izdelki za potrebe zaporu na Dobu v veliki večini kupujejo na trgu – zeleno javno naročanje (javno naročanje blaga, storitev ali gradenj, ki imajo v primerjavi z običajnim blagom, storitvami in gradnjami v celotni življenjski dobi manjši vpliv na okolje in enake ali boljše funkcionalnosti). Obenem slovenska zakonodaja zaporom preprečuje opravljati pridobitno

dejavnost (Zakon o gospodarskih družbah, 2009). Del hrane se sicer pridelava na manjših površinah znotraj zaprtega dela zopora, vendar količinsko ti pridelki še zdaleč ne zadoščajo za potrebe zopora.⁸ V nadaljevanju predstavljamo možnosti obsojencev za zaposlovanje v režijskih obratih.

3.1.2 Zaposlovanje obsojencev v režijskih obratih

Zaporniki na prestajanju zaporne kazni v zaporu na Dobu imajo možnost dela v režijskih obratih (tovrstno obliko dela predvideva tudi trenutna zakonodaja, vendar se je zopori ne poslužujejo). Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1-UPB1, 2006) v 248. členu določa, da se gospodarske dejavnosti uprave za izvrševanje kazenskih sankcij lahko organizirajo kot režijski obrati smiselno po predpisih, ki urejajo organizacijo režijskih obratov. Predvidevamo, da bi se ob primernem programu in začetnem kapitalnem vložku, ki bi ga zagotovila država, lahko pridelovale poljščine za lastne potrebe in prodajo, morebitni profit pa bi se uporabil za financiranje zaporskih dejavnosti in drugih oblik dela (poljedelstvo, pekarna, avtomobilska delavnica⁹, mizarska delavnica¹⁰ itd.). Slovenska zakonodaja omogoča organiziranje gospodarskih dejavnosti URSIKS v eno izmed zakonsko določenih pravnoorganizacijskih oblik, ko se zaradi zagotavljanja večjih možnosti dela obsojencev zopori lahko posledično ukvarjajo s proizvodnjo izdelkov in storitev za potrebe URSIKS, drugih državnih institucij in/ali pa so ti izdelki namenjeni trgu (primer: izdelovanje drobnega inventarja za potrebe javne uprave) (ZIKS-1-UPB1, 2006). Delo obsojencev, ki ima zakonsko podlago in institucionalno podporo, bi hkrati racionaliziralo stroške, ki jih ima država z zaporskim sistemom. V nadaljevanju predstavljamo možnosti obsojencev za zaposlovanje oziroma opravljanje dela zunaj zaporov.

3.1.3 Zaposlovanje obsojencev zunaj zavoda

Obsojenci imajo v skladu z osebnim načrtom možnost opravljanja dela zunaj zavoda pri pravnih ali fizičnih osebah. Zapor z delodajalcem, ki zaposli obsojenca zunaj zavoda, sklenu pogodbo, v kateri so določeni pogoji dela ter medsebojne pravice in obveznosti. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1F, 2015) v 12. členu opredeljuje, da zapornik, ki je bil obsojen na zapor ob koncu tedna in ki je osebno urejen ter mu je moč zaupati, lahko nadaljuje z opravljanjem dela ali izobraževanjem zunaj zavoda ter prebiva doma, razen ob prostih dnevih in ob koncu tedna, ko mora biti prisoten v zavodu. Za tovrstno opravljanje dela morata biti izpolnjena naslednja pogoja: 1) zapornik mora biti zaposlen na območju Republike Slovenije v skladu s predpisi o delovnih razmerjih ali javnih uslužbencih ali na drugi pravni podlagi, samozaposlen ali samostojno opravljati kmetijsko dejavnost ali 2) zapornik mora imeti v Republiki Sloveniji status dijaka in se redno šolati oziroma ima status študenta in redno izpolnjuje svoje študijske obveznosti (ZIKS-1F, 2015).

⁸ V zaporih na območju nekdanje Jugoslavije je še vedno prisotna samooskrba, v smislu pridelave poljedelskih izdelkov, živinoreja, mesarstvo in vinogradništvo za lastne potrebe in prodajo (Radišić, 2016).

⁹ V sklopu delovanja avtomobilske delavnice bi se izvajali osnovni servisni pregledi službenih vozil, menjava pnevmatik ter avtopralnica.

¹⁰ Možnost izdelovanja pohištva za potrebe institucij javne uprave oziroma državnih institucij.

Zaposlovanje obsojencev izven zavoda oziroma pri zunanjih izvajalcih se v polodprtem oddelku Slovenska vas aktivno izvaja od leta 2008 kot posledica težav pri zaposlovanju obsojencev znotraj zavoda – takratni Javni gospodarski zavod Pohorje zaradi finančnih težav ni zaposloval novih obsojencev. V letu 2009 so bile zaradi odpiranja novega odprtega oddelka Puščava sklenjene pogodbe za zaposlitev večjega števila obsojencev z gospodarskimi družbami v okolici zapora na Dobu. Obsojenci, zaposleni zunaj zapora, večinoma opravljajo manj zahtevna dela v proizvodnji. Približno tretjina obsojencev (26 obsojencev), ki trenutno prestajajo kazen v polodprtem oddelku Slovenska vas ali odprtem oddelku Puščava, izpolnjuje pogoje za opravljanje dela zunaj zapora. Delo obsojencev zunaj zapora ni le pomemben element tretmana obsojenca v smislu zaposlitve in v ponovnem vključevanju v skupnost, temveč predstavlja tudi primer dobre prakse sodelovanja zaporov z lokalno skupnostjo. V nadaljevanju predstavljamo vključevanje obsojencev v skupnost kot enega izmed ključnih elementov resocializacije zapornikov.

3.2 Vključevanje obsojencev v skupnost

Delo je pomemben segment resocializacije. Posledično so aktivnosti zaposlenih v zaporu na Dobu usmerjene v vključevanje čim večjega števila obsojencev v delo in/ali izobraževanje. V zadnjem obdobju je prišlo do povečanja števila zapornikov, ki se jim delo ne more zagotoviti. Posledično so zaposleni v zaporu na Dobu poiskali nove možnosti za zapolnitev prostega časa obsojencev, ki so vključevale sodelovanje lokalnih skupnosti v neposredni bližini zapora na Dobu (občini Mirna in Šentrupert) ter tudi bolj oddaljene občine (Novo mesto). Z lokalnimi skupnostmi se zapor na Dobu povezuje predvsem na področjih kulture, športa in rekreacije ter izobraževanja in dela – povezovanje z delodajalci v neposredni bližini zapora, ki so pripravljene zaposliti obsojence, nameščene v svobodnejših režimih prestajanja kazni zapora (polodprti oddelek Slovenska vas in odprti oddelek Puščava). Sodelovanje in vključevanje v različne aktivnosti je pogojeno z zagotavljanjem ustrezne stopnje varnosti dogodka oziroma varnostne ocene posameznika (obsojenca), ki se bo dogodka udeležil.¹¹ Povezovanje z različnimi društvi omogoča, da se obsojencem nudi širši spekter možnosti za koristno preživljanje prostega časa in razbijanje monotonosti življenja v zaporu (npr. obiski glasbenih skupin, sodelovanje s študenti pri pripravi gledaliških iger, sodelovanje v filmskih delavnicah in predstavitve knjig znanih avtorjev) (URSIKS, 2010). Sodelovanje s knjižnico Trebnje in Centrom za izobraževanje poleg izvedbe programov za življenjsko uspešnost omogoča tudi izvajanje izobraževalnih programov v zavodu (redni izobraževalni program osnovne šole za odrasle in nekateri programi nacionalne poklicne kvalifikacije). V zaporu so organizirana različna neformalna predavanja, slikarske delavnice, redni tedenski tečaj joge, tečaji cestnoprometnih predpisov ter opravljanje izpita kategorije F (Carli et al., 2004, 2005, 2009, 2010, 2011, 2012; Kotnik et al., 2013, 2014, 2015,

¹¹ V zunajzavodske aktivnosti, ki so v skladu z osebnim načrtom obsojenca, so vključeni obsojenci s primerno varnostno oceno (Kotnik et al., 2016).

2016; Magister, 2001, 2002, 2003, 2006, 2007, 2008). Zagotovljena je tudi verska podpora obsojencem (obiski predstavnikov različnih verskih skupnosti), obenem pa se izvaja projekt Papilot, ki je namenjen spodbujanju in aktiviranju neaktivnih v smislu pripraviti zaprte osebe na življenje na prostosti s tem, da jih informirajo o trgu dela in kot težje zaposljivo populacijo napravijo tržno zanimive (Kotnik et al., 2016). V nadaljevanju na podlagi letnih poročil URSIKS in izkušnji prvih treh avtorjev prispevka predstavljamo projekte in dejavnosti, ki se trenutno izvajajo v zaporu na Dobu.

V zaporu na Dobu se trenutno izvaja projekt *Vključujemo in aktiviramo* v različnih organizacijah po Sloveniji, ki združujejo težje zaposljive skupine populacije in je namenjen osebam z motnjami v duševnem razvoju, osebam z motnjami v duševnem zdravju, zapornikom v fazi odpusta ter osebam, ki se zdravijo zaradi odvisnosti od prepovedanih drog. Cilj projekta je razvoj in izvajanje interdisciplinarnih programov socialne aktivacije in vključevanja ranljivih družbenih skupin. Udeležence se poskuša opolnomočiti in nadgraditi njihove veščine za pridobivanje zaposlitvenega kapitala (Kotnik et al., 2015, 2016).

V okviru evropskih sredstev je v začetni fazi projekt *Razvoj delovnih kompetenc zaprtih oseb*, v sklopu katerega se bo zaprtim osebam nudilo nove oblike formalnega in neformalnega izobraževanja, ki se lahko prilagodijo potrebam po delovni sili v zavodu (hišna dela, kuhinja) oziroma potrebam po delavcih v podjetju JMW Fire d. o. o. in kmetije, ki deluje v sklopu Javnega gospodarskega zavoda Rinka. Zaradi tega se bodo pričeli izvajati novi izobraževalni programi (logistični tehnik, oblikovalec kovin – orodjar in nekateri programi Nacionalne poklicne kvalifikacije). Ob zaključku programov bodo obsojenci prejeli certifikat o usposobljenosti (Kotnik et al., 2015, 2016).

Zaposleni na Dobu stremijo k temu, da obsojencem omogočijo pomoč pri reševanju odvisnosti od alkohola in prepovedanih drog kot tudi pridobitev osnovne izobrazbe. Za reševanje različnih odvisnosti se redno povezujejo z zunanjimi organizacijami, ki obsojencem omogočajo aktivno delovanje in pomoč, če za to pokažejo interes in v tem tudi vztrajajo. Redno se izvajajo srečanja s predstavniki društev zdravljenih alkoholikov, projektom Človek, združenjem Drogart in Društvom za nenasilno komunikacijo, obenem pa se obsojence vključuje v Center za zdravljenje odvisnikov od prepovedanih drog v Ljubljani (Carli et al., 2004, 2005, 2009, 2010, 2011, 2012; Kotnik et al., 2013, 2014, 2015, 2016; Magister, 2001, 2002, 2003, 2006, 2007, 2008).

Sodelovanje z lokalno skupnostjo se kaže v predstavitvi in možnosti nakupa nekaterih izdelkov Oddelka za prostočasne dejavnosti in delovne terapije (prodaja izdelkov na novoletnem bazarju v Šentrupertu in stojnica pred objekti za obiske, kjer si obiskovalci lahko ogledajo različne izdelke svojih bližnjih) (Kotnik et al., 2016).

Na področju športa in rekreacije zapor Dob sodeluje z okoliškimi nogometnimi ekipami. Izvajajo se redne tekme v zaporu in zunaj njega (skupaj z ekipo iz Mokronoga ter nogometno ekipo brezdomcev iz zavetišča za brezdomce v Kranju). Izvajajo se tudi raznovrstni izleti v okoliške in bolj oddaljene hribe. Obsojenci se skupaj z zaposlenimi udeležujejo tudi čistilnih oziroma delovnih akcij. Vsako leto se v zaporu organizira tudi šahovski turnir (Carli et al., 2004, 2005, 2009, 2010, 2011, 2012; Kotnik et al., 2013, 2014, 2015, 2016; Magister, 2001, 2002, 2003, 2006, 2007, 2008).

Tovrstne primere vključevanja obsojencev v skupnost vidimo kot pozitivno prakso, ki ruši tabuje o negativnih vplivih zapora na okolico. Predvidevamo, da neposredna bližina zapora, povečano število zunajzavodskih ugodnosti in raznoliko vključevanje zaprtih oseb v skupnost izven zaprtega dela zavoda nima neposredne vzročne zveze s porastom zaznanih kaznivih dejanj v okolju. Odstopanj ne beleži tudi letno poročilo pristojne Policijske postaje Trebnje (Policija, 2016). V nadaljevanju predstavljamo šolanje psov v zaporih kot dejavnost, ki združuje več vsebinskih segmentov življenja v zaporu in priprave na vključitev obsojenca v življenje na prostosti (delo in pridobitev delovnih navad ter novih kompetenc, izboljšano psihično počutje in sodelovanje s skupnostjo).

3.3 Šolanje psov v zaporih

Šolanje psov v zaporih predstavlja specifično obliko tretmana obsojenih oseb. Program ima pomembne pozitivne psihosocialne učinke na obsojence in lahko odločilno prispeva k ponovni vključitvi obsojencev v družbeno okolje. Interakcija ljudi z živalmi ima namreč velik pomen za zdravje in življenje ljudi (Hines, 2003). Programi interakcije obsojencev z živalmi imajo dolgo tradicijo, predvsem v ZDA, kjer beležijo veliko učinkovitost tovrstnih programov (šolanje psov v zaporih) pri zmanjševanju napetosti v zaporu in povečanju socialnih interakcij med obsojenci in osebjem, ki so posledica razvoja veščin pri obsojencih (odgovornost, sočutje in samospoštovanje). Obenem pa družba ob relativno nizkih stroških pridobi usposobljene pse za uporabo v državnih organizacijah (vojska, policija, pravosodna policija, carina), pomoči ob naravnih ali drugih nesrečah ali nudenju pomoči ljudem (slepi in slabovidni) (Strimple, 2003; Wenner, 2012).

Šolanje psov v zaporih se pomembno razlikuje od aktivnosti in terapije s pomočjo psov, v tem, da obsojenci niso le v interakciji s psi z namenom pozitivnih terapevtskih učinkov, temveč z njimi dejansko tudi delajo, jih trenirajo in šolajo za različne namene (Furst, 2006). Psi pomembno vplivajo na duševno zdravje ljudi, saj njihova prisotnost zmanjšuje raven anksioznosti, osamljenosti, depresije, obenem pa pri ljudeh povečujejo občutek avtonomije in samozavesti z izkazovanjem svoje brezpogojne ljubezni, zvestobe in naklonjenosti do lastnika. Wells (2007) je ugotovil, da lastniki psov pogosteje in lažje vzpostavijo ter navežejo stike z drugimi ljudmi. Obsojenci pogosto trpijo zaradi osamljenosti in slabe samopodobe, delo in interakcija s psi pa jim omogoča premostiti tovrstne težave. Pri udeležencih tovrstnih programov je bilo mogoče zaznati povečano samospoštovanje, izboljšano vedenje pri mladih prestopnikih in izboljšanje odnosov obsojencev z zaposlenimi v zavodih (Wells, 2007).

Furst (2006) je opredelil pet programov, ki so se razvili na podlagi interakcij in dela obsojencev z živalmi: 1) šolanje psov za namen posvojitve, 2) šolanje službenih psov in psov spremljevalcev, 3) pridobitev poklicne kvalifikacije, 4) program obiskovanja (neprofitna organizacija v zapor pripelje živali, s katerimi so obsojenci v interakciji) in 5) program posvojitve (obsojenec posvoji žival, za katero samostojno skrbi).

Harbolt in Ward (2001) ugotavljata, da je eden izmed pozitivnih učinkov programa šolanja psov v zaporih poklicno usposabljanje za delo z živalmi skozi

tretman. Tovrstna dejavnost obenem predstavlja obliko dohodka za udeležene obsojenca. Pozitivna lastnost tovrstnih programov je izboljšanje odnosov s skupnostjo, ki je tovrstnim programom naklonjena, saj jih dojemajo kot delo v korist skupnosti. Strimple (2003) pa kot pozitiven učinek tovrstnih programov navaja nižje stroške za državo, ki jih nameni za potrebe izvrševanja kazni zapora, saj naj bi programi vplivali na zmanjševanje povratništva. V nadaljevanju predstavljamo predlog oziroma vizijo prvih treh avtorjev prispevka za vzpostavitev programa šolanja psov v zaporu na Dobu.

3.3.1 Šolanje psov v ZPKZ Dob

Šolanje psov na Dobu ima dolgoletno tradicijo, saj je bila že leta 1986 s soglasjem Ministrstva za pravosodje registrirana Psarna izpod Debenca, ki je delovala na območju zapora na Dobu. Vzreja psov pasme Kraški ovčar, ki se je pričela leta 1986, je v psarni potekala vse do leta 1997 (poleg omenjene pasme so vzrejali tudi pse pasme Labradorci in Nemški ovčar) (Fon Zidar, 2013). Izkušnje prvih treh avtorjev prispevka o vzreji psov in njihovega pozitivnega učinka na obsojence (obsojenci so v času vzreje Kraških ovčarjev pse vzljubili in tudi pomagali skrbeti zanje) so pripeljale do ideje o oblikovanju programa o šolanju psov v zaporu na Dobu. Primarna vloga takšnega programa ne bi bila šolanje psov za potrebe pravosodne policije oziroma drugih državnih organov, temveč vključevanje obsojencev v samo vzrejo psov – rehabilitacijski učinek na obsojence.

Program šolanja psov v zaporu na Dobu bi imel dvojno funkcijo: 1) razbremeniti zavetišča za živali in 2) predstavljati obliko terapije s psi za obsojence. Vizija vpeljave nove oblike terapevtske obravnave v obliki programa šolanja psov v zaporu na Dobu je sestavljena iz dveh faz.

Prva faza, ki bi zajemala terapevtsko delo s psi in v katero bi bili vključeni obsojenci, ki prestajajo kazen na polodprtem oddelku Slovenska vas, na odprtem oddelku Puščava in pa tudi obsojenci iz zaprtega dela zapora Dob (ob predpogoju ugodne varnostne ocene), bi zajemala:

1. izobraževanje obsojencev na področju kinologije (S sodelovanjem z zunanjimi institucijami (kinološka društva, društvo za zaščito živali, veterinarske bolnišnice, zavetišča, prostovoljci itd.) bi obsojenec pridobil teoretično znanje na področju kinologije, oskrbe in šolanja psa. Hkrati bi bilo treba uvesti nacionalno poklicno kvalifikacijo za oskrbnika živali, sprehajalca psa in inštruktorja za šolanje psov.),
2. vzpostavitev ustrezne infrastrukture (Obsojence bi aktivno vključili v obnovo objekta na območju zapora na Dobu, ki je kot tak ocenjen kot primeren za izvajanje projekta. V objektu bi bilo treba zgraditi 10 notranjih boksov z zunanjimi izpusti, skladišče za opremo, pisarno in sanitarne predele. Hkrati bi bilo treba urediti poligon za šolanje psov.),
3. sprejem psov v program šolanja (Sprejem psov bi opravili na podlagi strokovne ocene kinologov iz zavetišča in kinologov v zavodu. Prevzemali bi le takšne pse, ki v zavetiščih bivajo več kot 30 dni in jim grozi evtanazija.),
4. samo šolanje in oskrbo psov (Šolanje psov bi se izvajalo po ustreznih kinoloških standardih. Obsojencem bi v prvi fazi pomagal kinolog, ki bi

- jim nudil strokovno pomoč (v zavodu bi bila nameščena enota vodnikov službenih psov in kinologi prostovoljci iz zavetišč). Oskrba psa bi zajemala potrebno opremo, hrano in veterinarske storitve. Zapor bi z zavetiščem podpisal pogodbo, saj psa ne bi vzel v trajno last, temveč bi nudil pomoč zavetišču. Hkrati bi določila v pogodbi omogočala zaporo, da bi prevzel donacije za oskrbo psa, ki bi drugače pripadla zavetišču.) in
5. oddajo šolanih psov (po opravljenem tečaju bi pse oddali nazaj v okolje). Pri oddaji bi spodbujali obsojence, da pri tem aktivno sodelujejo – opravijo predstavitveni program šolanih psov na poligonu in v ta namen izdelajo vabila za oddajo, urejajo spletno stran itd. Obenem bi bila obsojencu ponujena možnost, da posvoji psa oziroma ga odda svojem ter zanj prevzame odgovornost po odpustu iz zapora.

Ob predpostavki, da bi bila prva faza programa šolanja psov v zaporu na Dobu uspešna, bi se lahko pričela uresničevati druga faza programa – vzpostavitev vzrejnega centra. S šolanjem in uporabo službenih psov se v Sloveniji ukvarjajo znotraj štirih državnih organov: policije, pravosodne policije, carine in vojske. Pogovori o izvedbi skupnega projekta vzpostavitve vzrejnega centra državnih organov potekajo že vrsto let. Zaradi pomanjkanja volje državnih organov, strokovnega kadra za vzrejo psov ter kakovostnih psov za odkup predlagamo vzpostavitev vzrejnega centra na območju zapora na Dobu. Vzrejni center bi vzpostavili na temeljih prve faze programa šolanja psov v zaporu na Dobu:

1. iz programa šolanja in oskrbe psov iz zavetišč bi pridobili zelo kakovosten in strokoven kinološki kader (obsojenci bi se naučili dela s psi v prvi fazi programa),
2. uporabili bi obstoječo infrastrukturo,
3. opravili bi ustrezno registracijo pri Kinološki zvezi Slovenije za vzrejo službenih pasem (v preteklosti je na območju zapora Dob že delovala »Psarna izpod Debenca«, ki je vzrejala predvsem Kraške ovčarje) in
4. obsojenci bi bili aktivno vključeni v program »vzreja in socializacija mladičev«, kjer bi pomagali pri vzreji mladičev v kakovostne delovne službene pse.

Praktičnost vzrejnega centra vidimo v kvalitetni vzreji in vzgoji pasjih mladičev na enem mestu. Vzrejni center bi obenem omogočal sodelovanje predstavnikov različnih državnih enot vodnikov službenih psov, ki bi s svojimi predlogi in pobudami spreminjali razvoj vzreje z ozirom na potrebe po psih. Vzpostavitev vzrejnega centra hkrati pomeni korak naprej pri terapevtski obravnavi obsojencev v sklopu programa šolanja psov.

5 ZAKLJUČEK

V prispevku se nismo osredotočili na normative pravne ureditve, temveč smo predstavili obstoječe dobre prakse in možnosti za povečanje zaposlitve obsojencev v zaporu na Dobu. Predlogi za izboljšave, ki smo jih navedli, niso nekaj novega, temveč so bile v zaporu na Dobu prisotne že v preteklosti. Predvidevamo, da so razlogi za neuvajanje izboljšav, ki bi povečale možnosti

za zaposlovanje obsojencev organizacijske in deloma tudi finančne narave (začetni finančni vložek za povečanje števila delovnih mest za obsojence v obliki vzpostavitve primerne infrastrukture in zagotavljanja ustreznih sredstev za delo ter morebitnega povečanja števila zaposlenih, ki bi nadzorovali obsojence pri delu), saj smo ugotovili, da obstaja zakonska podlaga ob hkratni institucionalni podpori. Obsojenci sami izražajo željo po delu, saj jim lajša posledice monotonega življenja v zaporu, predstavlja jim vir zaslužka (kljub temu, da je zelo nizek) ter jim hkrati pomaga pri pridobivanju ugodnosti (izven in znotraj zapora).

Zapor na Dobu je primeren za vpeljevanje novih programov, kot je pridelovanje hrane za lastne potrebe (samooskrba) in šolanje psov, prav zaradi značilnosti zaporniške populacije (številčnost obsojencev in značilnosti kazni obsojencev – daljše kazni), saj je za tovrstno delo smiselno usposablјati tiste obsojence, ki se bodo lahko ustrezno izurili in nato svoje usluge v zaporu nudili dalj časa. Zapor na Dobu ima obenem ustrezen prostor (velikost in ustreznost površin za obdelovanje zemlje) za pridelavo kmetijskih pridelkov v večjem obsegu kot tudi za postavitev vzrejnega centra oziroma psarne, kjer bi pri vzreji psov pomagali tudi obsojenci. Uvedba novih programov, ki bi bili usmerjeni v samooskrbo zapora s hrano in vzreje psov, bi izboljšala usposobljenost zaposlenih (s področja kinologije), hkrati pa bi se ustvarila nova delovna mesta za obsojence pri pridelavi kmetijskih izdelkov in vzreji psov. Predvidevamo, da bi tovrstno zaposlovanje obsojencev pozitivno vplivalo na počutje celotne populacije v zaporu in tudi na pridobivanje delovnih navad, razbremenitev obsojencev in »prekinitve« vsakodnevne rutine. Šolanje psov predstavlja eno izmed redkih priložnosti, ki jo velja izkoristiti za premostitev distance med širšo družbeno skupnostjo in obsojenci ter preko katere bi lahko dosegli zmanjšanje predsodkov in stigmatizacije obsojencev po odpustu. Pri tovrstnem delu gre namreč za neke vrste vračanje in nadomestilo skupnosti za povzročeno škodo – načela restorativne pravičnosti. Uvedba tovrstne oblike zavetišča za zapuščene pse na območju zapora na Dobu bi razbremenila nekatera zavetišča in pomagala tam nastanjenim živalim. Pomoč navedenim pa posledično pomeni pomoč skupnosti oziroma družbi in državi.

UPORABLJENI VIRI

- Bavcon, L., Bele, I., Kobe, P. in Šelih, A. (1984). *KZ SFRJ s pojasnili, sodno prakso in literaturo*. Ljubljana: ČZ Uradni list SR Slovenije.
- Brinc, F. (1990). Delo obsojencev. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 41(1), 12–23.
- Brinc, F. (2007). *Izbrane penološke teme: Začasni učni pripomoček za študente v visokošolskem programu Varstvoslovja* (neobjavljeno gradivo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Carli, A., Hren, M., Kotnik, A., Magister, N., Novak, S., Perhac, O. ... Zupančič, M. (2004). *Letno poročilo 2003*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Carli, A., Hren, M., Kotnik, A., Magister, N., Novak, S., Perhac, O. ... Zor, Ž. (2005). *Letno poročilo 2004*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.

- Carli, A., Kotnik, A., Peteh, B., Požar, D., Valentinčič, D., Koren, G. ... Peteh Volf, S. (2011). *Letno poročilo 2010*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Carli, A., Kotnik, A., Peteh, B., Požar, D., Valentinčič, D., Salec, E. ... Peteh Volf, S. (2012). *Letno poročilo 2011*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Carli, A., Kotnik, A., Zdešar Vochl, A., Peteh, B., Požar, D., Černetič, I. ... Peteh Volf, S. (2009). *Letno poročilo 2008*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Carli, A., Kotnik, A., Zdešar Vochl, A., Peteh, B., Požar, D., Valentinčič, D. ... Peteh Volf, S. (2010). *Letno poročilo 2009*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Constitutio Criminalis Theresiana. (1768). *Serichfzordnung*, (1768).
- Cullen, F. T., Smith, P., Lowenkamp, C. T. in Latessa, E. J. (2009). Nothing works revisited: Deconstructing Farabee's »rethinking rehabilitation«. *Victims & Offenders*, 4(2), 101–123.
- Dob ni samo zapor: Obisk predsednika vlade Pahorja na povabilo ministra za pravosodje Zalarja*. (13. 10. 2010). Slomedia.it. Pridobljeno na <http://www.slomedia.it/dob-ni-samo-zapor-obisk-predsednika-vlade-pahorja-na-povabilo-ministra-za-pravosodje-zalarja>
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. (1996). *Report to the Government of Slovenia on the visit to Slovenia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*. Strasbourg: Council of Europe.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. (2013). *Report to the Government of Slovenia on the visit to Slovenia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*. Strasbourg: Council of Europe.
- Fon Zidar, Ž. (2013). *Intervju Željke Fon Zidar z Zoranom Remičem*. Šmarje pri Jelšah: Klub Kraških ovčarjev Slovenije. Pridobljeno na <http://www.kkos.si/index.php/clanki/40-intervju-zeljke-fon-zidar-z-zoranom-remice>
- French, S. A. in Gendreau, P. (2006). Reducing prison misconducts what works! *Criminal Justice and Behavior*, 33(2), 185–218.
- Furst, G. (2006). Prison-based animal programs: A national survey. *The Prison Journal*, 86(4), 407–430.
- Hacin, R. (2015). Pregled slovenskega penološkega raziskovanja od sredine petdesetih let dvajsetega stoletja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(3), 235–252.
- Harbolt, T. in Ward, T. (2001). Teaming incarcerated youth with shelter dogs for a second chance. *Society & Animals*, 9(2), 177–182.
- Hines M., L. (2003). Historical perspectives on the human-animal bond. *American Behavioral Scientist*, 47(1), 7–15
- Južnič, S. (1989). *Politična kultura*. Maribor: Obzorja.
- Kazenski zakon Republike Slovenije. (1990). *Uradni list SRS*, (5/90).

- Kazenski zakonik Republike Slovenije (KZ). (1994). *Uradni list RS*, (63/94).
- Kazenski zakon Socialistične federativne republike Jugoslavije. (1976). *Uradni list SFRJ*, (44/76).
- Kotnik, A., Peteh, B., Požar, D., Salecl Božič, E., Koren, G., Musić, J. ... Glavica, T. (2015). *Letno poročilo 2014*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Kotnik, A., Peteh, B., Požar, D., Salecl Božič, E., Koren, G., Musić, J. ... Glavica, T. (2016). *Letno poročilo 2015*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Kotnik, A., Peteh, B., Požar, D., Valentinčič, D., Salecl Božič, E., Koren, G. ... Glavica, T. (2013). *Letno poročilo 2012*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Kotnik, A., Peteh, B., Požar, D., Valentinčič, D., Salecl Božič, E., Koren, G. ... Glavica, T. (2014). *Letno poročilo 2013*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Magister, N. (ur.) (2001). *Letno poročilo 2000*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Magister, N. (ur.) (2002). *Letno poročilo 2001*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Magister, N. (ur.) (2003). *Letno poročilo 2002*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Magister, N. (ur.) (2006). *Letno poročilo 2005*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Magister, N. (ur.) (2007). *Letno poročilo 2006*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Magister, N. (ur.) (2008). *Letno poročilo 2007*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Mathiesen, T. (1990). *Prison on trial*. London: Sage.
- Martinson, R. (1974). What works? Questions and answers about prison reform. *The Public Interest*, 35, 22–54.
- Meško, G., Fields, C. in Smole, T. (2011). A concise overview of penology and penal practice in Slovenia: The unchanged capacity, new standards, and prison overcrowding. *The Prison Journal*, 91(4), 398–424.
- Meško, G., Fields, C. in Hacin, R. (v tisku). An overview of penology and penal practice in Slovenia after 1991. *Imprisonment in Balkan*.
- Petrovec, D. (2004). *Vpliv družbenih sprememb na izvrševanje kazenskih sankcij*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Petrovec, D. (2015). Penologija. V A. Šelih in K. Filipič (ur.), *Kriminologija* (str. 183–236). Ljubljana: IU Software, GV Založba.
- Policija. (2016). *Letno poročilo policije za leto 2015*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve RS, Policija. Pridobljeno na http://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2015_popravljen.pdf
- Radišič, N. (29. 7. 2016). *Država ih je osudila, a sada rade za nju*. Pridobljeno na <http://rs.n1info.com/a180903/Vesti/Vesti/Renoviran-zatvor-u-Sremskoj-Mitrovici.html>
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. (2008). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Pridobljeno na <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>

- Strimble, O. E. (2003). A history of prison-inmate animal interaction programs. *American Behavioral Scientist*, 47(1), 70–78.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2009). *Strokovni posvet »Kakšne zapore potrebujemo?«*. Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2010). *Predstavitev Uprave RS za izvrševanje kazenskih sankcij*. Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje.
- Varuh človekovih pravic. (2010). *Letno poročilo Varuha človekovih pravic Republike Slovenije za leto 2009*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic.
- Wells D. L. (2007). Domestic dogs and human health: An overview. *British Journal of Health Psychology*, 12(1), 145–156.
- Wenner, A. (2012). *Prison animal programs: A brief review of the literature*. Massachusetts: Department of Correction. Pridobljeno na <http://www.mass.gov/eopss/docs/doc/research-reports/prisonanimalprograms-literature-review-final.pdf>
- Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1-UPB3). (2009, 2011, 2012, 2013, 2015). *Uradni list RS*, (65/09, 33/11, 91/11, 32/12, 57/12, 82/13, 55/15).
- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS). (1973). *Uradni list SRS*, (231/73).
- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1-UPB1). (2006, 2008, 2009, 2012, 2015). *Uradni list RS*, (110/06, 76/08, 40/09, 109/12, 54/15).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1B). (2011). *Uradni list RS*, (91/11).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1F). (2015). *Uradni list RS*, (54/15).
- Završnik, A. (2015). Viktimologija. V A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Kriminologija* (str. 126–182). Ljubljana: IU Software, GV Založba.
- Zbirka predpisov o izvrševanju kazenskih sankcij*. (1975). Ljubljana: ČZ Uradni list SRS.
- Zebec Koren, M. (1992). Kako misliti resocializacijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(2), 227–239.
- Žišt, D. (2009). *Utrinki življenja za rešetkami*. Tržič: Učila.

O avtorjih:

Zoran Remic, magister varstvoslovja, direktor Zavoda za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje. E-pošta: zoran.remic@gov.si

Aleš Udovč, diplomirani varstvoslovec, inštruktor za šolanje vodnikov službenih in reševalnih psov, inšpektor operativni vodja v URSIKS Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni. E-pošta: ales.udovc@gov.si

Danijel Prevotšek, profesor športne vzgoje, vodja 5. oddelka obsojencev Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni. E-pošta: danijel.prevotsek@gov.si

Rok Hacin, magister varstvoslovja, mladi raziskovalec in asistent za kriminologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: rok.hacin@fvv.uni-mb.si